

A KERESZTRŐL URALKODÓ KIRÁLY BESZÉLGETÉS PUSKÁS ATTILÁVAL

**Hankovszky
Tamás**

Mennyire fontos a kereszténység számára az a hit, hogy Isten nemcsak tud rólunk és velünk van, hanem cselekszik is a világban?

Puskás Attila
1965-ben született.
Katolikus pap,
teológus, a PPKE HTK
dékánja és dogmatika
professzora, a Vigilia
felelős szerkesztője.

Isten cselekvése olyan, mint egy szimfonikus mű: nagyon sok szólamban tud játszani; és az az ideális, ha mindegyik szólamot halljuk. Vannak nagy tettei, amelyeket a hitvallásban megvallunk: teremtés, megtestesülés, megváltás, föltámadás, beteljesedés. De ez nem minden. A szimfóniát Isten partikuláris cselekvései teszik teljessé, melyeket személyes életünkben, a történelemben, a kozmoszban hajt végre. Ha ezekre a szólamokra süketek vagyunk, akkor sokkal szegényebb az Istenről alkotott fogalmunk, és valószínűleg a vele való kapcsolatunk is csorbát szenved.

Feltűnő, hogy a hitvallásban csak a „nagy tettekről” van szó, de arról nincs, hogy Isten megadja a mindennapi kenyerünket, és nincs szó az élet apró dolgaival összefüggő egyéb tetteiről sem. A világ egészére vonatkozó cselekvésen kívül, amelyet Isten mintegy a világon kívül hajt végre, a Credo főképp amolyan félig transzcendens, félig immanens eseményekről beszél. Például a megtestesülésről. Ám ez egy térben és időben korlátozott, szinte pontoszerű történet: az úgynevezett Krisztus-esemény csak pár évet ölel fel. Engem most az érdekel, hogy a keresztény hitnek mennyire fontos része az, hogy Isten mindenhol és mindig, tehát akár az én életemben is cselekedhet. Tudjuk, hogy ez a hit végigkísérte a kereszténység egész történetét. De vajon elengedhetetlen eleme-e: a lényegét érintené-e, ha netán visszaszorulna vagy elenyészne?

János evangéliumában Jézus ezt mondja: „Atyám szüntelenül munkálkodik, és én is szüntelenül munkálkodom.” Ez nemcsak a világot létben tartó isteni tevékenységet jelenti, hanem azt is, hogy szeret bennünket, és a szeretete nemcsak egyetemes, hanem konkrét élethelyzetekben meg tapasztalható szeretet is. Jézus életében is ezt látjuk. Szeretete egyfelől nem ismer határokat, tehát egyetemes; ugyanakkor nagyon konkrét és figyelmes szeretet is, amikor megérint, megvigasztal, meggyógyít, megszabadít valakit. Az egyetemesség és a személyesség szétválaszthatatlanok. És ez nem korlátozódik Jézus húsvét előtti működésére. A Föltámadott továbbra is cselekszik az egyházban és saját személyes életünkben is. Tehát az Atya is, és Jézus is szüntelenül munkálkodik. A Lélek pedig szüntelenül él. A szeretet természetéhez tartozik, hogy a szeretett személy konkrét életkörülményeihez, adottságaihoz tud és akar alkalmazkodni. Tud úgy közeledni hozzá, hogy az számára üzenetet hordozzon.

A transzcendenciát is szóba hozta. A transzcendencia és az immanencia egymáshoz való viszonyának elvileg nem kellene problémát okoznia. A kettő egyensúlyát azonban nehéz megtalálni, könnyen adódnak egyoldalúságok, főleg, ha a transzcendencián tévesen azt értik, hogy Isten távol van a világtól. Pedig valójában azt jelenti, hogy Isten létmódja egészen más, mint a teremtett világé. És éppen ez az egészen más mivolta teszi lehetővé,

hogy egyedülálló módon közel legyen hozzánk, és tevékeny jelenlétével körül tudjon venni minket. Weissmahr Béla ezt a gondolatot abban a tételben fogalmazza meg, hogy „transzcendencia és immanencia együtt növekszik”. A kettő nem kell, hogy ellentmondjon egymásnak, sőt feltételezik egymást. A bibliai istentapasztalatnak éppen ez a sajátossága, szemben például a görög mítoszok, illetve filozófia istenfelfogásával. A mítoszokban az istenek közel vannak ugyan az emberekhez, szinte belefolyanak az életükbe, de hiányzik a transzcendenciájuk. Nagyon is antropomorf lények. Azzal az istennel azonban, aki az istenek hierarchikus rendjének a csúcán van, és meg is haladja őket, nem tud kapcsolatba kerülni az ember. A filozófia abszolútuma pedig nélkülözi a személyességnek azt a másikkal kapcsolatot létesítő dialogikus vonását, ami a vallásban kulcsfontosságú lenne. Tehát a görög gondolkodásban ez a dilemma merül fel: Isten vagy abszolút, vagy személyes; vagy transzcendens, vagy immanens. A Biblia által tanúsított istentapasztalat eredeti sajátossága, hogy a kettő ötvöződik egymással. Már az Ószövetség arról szól, hogy az egészen Más, a Szent egészen közel van hozzánk: cselekszik értünk, jelen van a körünkben. Ez az Úristen kinyilatkoztatott nevének – „vagyok, aki vagyok” (Kiv 3,14) – a jelentése. A „Vagyok”, azaz az örökké létező lételjesség, az egészen Más nevének kinyilvánításával ígéretet tesz arra, hogy Mózással és népével van és lesz. Bensőséges és segítő közelséget ígér. A transzcendencia és az immanencia egysége az Újszövetségben éri el a csúcspontját, amikor Krisztusban az egészen Más felülmúlhatatlan közelségbe kerül hozzánk, osztozik velünk az emberi élet minden sajátosságában. Ugyanígy a Szentlélek kiadásában is az történik, hogy az egészen Más közel jön hozzánk, egészen addig, hogy jelenlétével betölti az ember legbenső valóságát, mintegy közös bensőt alkotva Isten és a szívünk között. Az igaz, hogy a transzcendencia vagy az immanencia egyoldalú értelmezése miatt a kereszténység történetében a kettő néha egymást csorbító vagy kizáró alternatívának mutatkozott. A helyes teológiai szemlélet viszont arra törekszik, hogy szétválaszthatatlan egységüket felmutassa.

A kereszténységtől tehát elválaszthatatlan az itt és most hatékony isteni cselekvés hite, és aki lemond erről az istenképről, az más vallásokhoz kerül közel. Csakhogy amikor a Bibliából idézted, hogy Isten szüntelenül munkálkodik, vagy amikor azt mondtad, hogy Isten szeret, éltet, velünk van – olyan cselekvéseket említettél, amelyek kifejezéséhez még csak tárgyias igék sem kellenek. Abból, hogy Isten munkálkodik, nem derül ki, hogy mit csinál. Milyen tárgyakon és hogyan valósul meg a cselekvése? És miben nyilvánul meg az, hogy szeret, hogy éltet? Az Ószövetség népe számára konkrét történelmi események tették kezelhetővé, hogy Isten vele van. Jézus pedig nemcsak osztozott az ember sorsában, hanem sokak sorsán érzékelhetően könnyített is, és az események tanúi éppen ebből vonhatták le azt a következtetést, hogy Isten (Jézusban) velük van. Kínálkozik-e nekünk is a biblikus istentapasztalathoz hasonló? Vagy mi csak befelé tekintve érhetjük tetten Isten cselekvését? Hiszen amit a jelenre vonatkoztattál, az nem több mint hogy a Lélek jelenlétével betölti az ember legbenső valóságát.

A hitvallásban megvallott nagy tettein és a folyamatos (létben tartó) cselekvésén túl Istennek vannak partikuláris, konkrét élethelyzetekhez kötődő jelszerű cselekvései is. Ezek lehetnek *intramentális* (tehát a bensőnket megérintő, szellemi képességeinket mobilizáló), kegyelemnek nevezhető cselekvések. A kegyelem indít valamire, megvilágosítja az értelmet, megerősíti az akaratot. Segíti egy jótett végrehajtását. Ezek már tárgyias igék, és jelzik, mit tesz bennünk Isten. És ennek nyilván a következménye lehet az, hogy a kegyelemmel együttműködve mi is elkezdünk úgy cselekedni a világban, hogy általunk Isten cselekedhessen. Isten közvetlen tevékenységeként értelmezhető az, hogy a lelkünket megérinti. De van a kegyelem működésének közvetett módja is. Az egyház szentségi életében érzékelhető jelek, szimbólumok – azzal, hogy jelzik Isten kegyelmi felénk fordulását – közvetítik is számunkra Istennek az előbb felsorolt cselekedeteit. Amikor Eucharisziát ünneplünk, nem mi vagyunk a fő cselekvők, hanem Isten: a feltámadott Krisztus az ő Lelkével cselekszik. Természetesen, ahogy a liturgia neve (*leitona ergon*) is kifejezi, ez közös mű: Isten igényli az emberi együttműködést. Sőt, a természet mint alkalmas közvetítő közeg is be van vonva az isteni cselekvésbe. Aquinói Szent Tamás Istennek a szentségekben végbemenő cselekvését úgy értelmezi, hogy Isten mint fő ok arra képesíti a teremtményi másodokokat, hogy saját természetes lehetőségeiket meghaladó hatásokat érjenek el. Isten partikuláris cselekvéseiről gondolkodva végül a csoda lehetőségével is számolnunk kell. Ilyenkor Isten saját dicsőségét kinyilvánítva, üdvözítő szeretetét jelszerűen kifejezve és a végső nagy beteljesedést (az egész kozmosz dicsőséges létmódba való átalakulását) elővételezve úgy cselekszik itt és most az ember javára, hogy a természet általunk ismert rendjétől különböző esemény történik, amely éppen ebben a különbözőségében jelszerű.

Sokszor említetted a jelet, a jelszerűséget. De mit jelez ez a jel?

A csodák egyszerre több mindent jelölnek, úgy is mondhatnánk, egy ilyen jelnek több üzenete van. Annak, akivel csoda történik, az a legfontosabb, hogy Isten megmentő, üdvözítő szeretete megnyilvánul az élethelyzetében. De Isten nagyságát is jelzi, hogy hatalma van arra, hogy csodát tegyen, hogy üdvözítsen. És előre jelezheti a teremtés rendjének Krisztus dicsőséges eljövételéhez kapcsolódó helyreállítását, illetve beteljesítését. Mindezeket túl többletjelentést hordoz, ha a csoda egy szentség hírében elhunyt személy közbenjárását kérve történik meg. Az egyház értelmezhet úgy egy csodás gyógyulást, hogy az mintegy az Istentől adott igazolása annak, hogy aki a szentség jeleit felmutatva élt és halt meg, példaként állítható az egész egyház elé, hogy segítsen bennünket az életszentségben növekedni. Ha a csodával kapcsolatos bibliai szóhasználatot nézzük, három kifejezéssel találkozunk. *Thaumaszia*: ami azt jelenti, hogy valami ámulatba ejtő, rendkívüli történik. *Dünamisz*: az isteni hatalom megnyilvánul; olyan történik, amit az ember a saját erejéből nem tud végbe vinni. Végül a János evangéliumban a csoda megnevezése a *szémeion*, vagyis a jel. Ez a három fogalom jól leírja, mi történik a Biblia tanúságtétele szerint akkor, amikor csoda megy végbe. A csodák Isten egészen konkrét, partikuláris cselekvései konkrét élethelyzetekben.

Akármi lehet számomra jel, még akkor is, ha objektív értelemben semmi említésre méltó sem történik körülöttem. Te viszont a szubjektív élménynél többre utaltál, amikor hangsúlyoztad, hogy a csoda hatalommegnyilvánulás is. Hasonlóképpen az Isten hatalma révén a saját természetes működésmodjukat felülmúló másodlagos okok is az objektív szférában hoznak létre okozatokat. És mégis úgy tűnik abból, amit mondasz, Isten hatalmának megnyilvánulása nem több mint jel. Nem azért történik, nem az az értelme és végső célja, hogy megváltoztasson valamit a világban, hanem beéri azzal, hogy jel legyen, amely a figyelmet önmagáról valami másra irányítja. Tényleg csak jeleket várhatunk Istentől, vagy vannak olyan beavatkozásai is, amelyek nem valami másra utalnak, hanem ott oldanak meg valamit, ahol történnek? Vannak Istennek olyan partikuláris cselekvései, amelyek alapvetően nem jelek akarnak lenni, hanem az az elsődleges céljuk, hogy megváltoztassanak valamit? Tesz Isten a világban olyasmit is, amivel nemcsak utal az üdvösségre, hanem itt és most üdvözít is?

Az evangéliumok tanúságtétele szerint a Jézus által véghezvitt rendkívüli tettek nem pusztán önmagukért történnek, hanem azt szolgálják, hogy Isten Jézusban elközelgett uralmát kinyilvánítsák; hogy aki tapasztalja ezeket az erőmegnyilvánulásokat, növekedjék az Isten iránti hitében, szeretetében, reményében. Tehát a csodáknak alárendelt szerepük van. A csodás gyógyítások is szélesebb perspektívába illeszkednek: az egész ember üdvösségét szolgáló jelek.

Hadd szakítsalak félbe! Számomra ez egyelőre nem plauzibilis. Én úgy gondolom, hogy Jézus hirdeti, és meg is valósítja Isten országát, vagyis a világnak azt az állapotát, ahol nincsen bűn és nincsen rossz. Ez az állapot önmagáért van, nem pedig valami másra utal. Azért van önmagáért, mert ez az üdvösség állapota, hiszen ahol nincsen se morális, se fizikai rossz, ott Isten van, és a vele való közösség van. Jézus gyógyításai megvalósítják ezt az országot, és csak azáltal jelek, hogy még nem teljes egészében valósítják meg. De így sem valami mást jeleznek, hanem csak ugyanannak a küszöbön álló teljes megvalósulását. A „már igen” és a „még nem” dialektikája nem azonos a jel és a jelölt viszonyával. Ahogy a rész nem (vagy elsősorban nem) az egész jele, és a csíra nem a növény jele, úgy Jézus gyógyításai elsősorban nem jelei vagy ígéretei egy másfajta gyógyulásnak, hanem beteljesítenek és üdvözítenek. Persze az ember összetett lény, abban az értelemben, hogy több érdeke is van, ezért nemhogy a világnak, de még az egyes embernek sem teljes beteljesedése az, ha vak volt, de most már lát. Mégis, Jézus azáltal hirdeti Isten országát, hogy megvalósítja, és ami már megvalósult belőle, az elsősorban önmagáért fontos, és nem azért, mert valami mást (netán valami egészen más jellegűt) jelez. Jézus otthonossá teszi a világot, mivel Isten országává teszi, nem pedig elfordít ettől a világtól a túlvilági üdvösség felé. A te beszédedben legalábbis nem hangsúlyosak Istennek azok a cselekvései, amelyek olyat hoznának létre a világon belül, ami önmagáért jó. Nálad mindenből csak jel lesz. Vagy óvatosabban fogalmazva: nálad megfordul a viszony, mert te a jelszerűséget hangsúlyozod, Jézus

viszont azért gyógyított meg valakit, hogy ott és akkor megvalósuljon az üdvösség (jóllehet ez a gyógyulás a teljes beteljesülést is előre jelezte). Mondhatjuk, hogy lesz új ég és új föld, be fog teljesülni a kozmosz, de azt is hozzá kell tenni, hogy Jézus pontszerű csodái ebből valósítanak meg egy-egy darabkát. Ezek a darabkák nem azért vannak, hogy továbbmutassanak valami másra, hiszen éppen ezekben teljeseedik be évszázadok reménye. Ezeket az eseményeket korábbi jövendölések beteljesüléseként értelmezzük. A jövendölések nem arról szóltak, hogy jön majd valaki, aki felmutatja annak a jeleit, ami majd jönni fog. Fontosnak tűnik számomra, hogy jóllehet mindent tekinthetünk önmagán túlra mutató jelnek, nem minden merül ki abban, hogy jel legyen. Mert ha mindenképp pusztán jel lesz, akkor az egész életemet olyan jelként kell felfognom, ami valami másért van, és akkor Isten semmit nem tesz éppen érttem, hanem ha tesz velem valamit, akkor csak jelként használ engem. Azt hiszem, Isten irántam való szeretetét szabad úgy értenem, mint amiből olyan cselekvés is következik, amely bennem, az én üdvösségemben éri el a célját. Isten országa (Isten üdvözítő közelsége) Jézus földi működése óta is a „már igen” és a „még nem” dialektikájában valósul meg. De ha ez így van, akkor a kereszténység nem elégedhet meg azzal, hogy a „még nem” (a „majd odaát”) vallása, illetve a túlvilági üdvösség jeleinek vallása legyen, hanem a biblikus istentapasztalaton felbátorodva Isten cselekvését itt és most, a mindennapok és a történelem objektív világában is keresnie kell.

Egyetértek azzal, amit mondtál, talán nem fejeztem ki magam elég pontosan. Nyilván a jel mivoltot is lehet többféleképpen értelmezni. Vannak külsődleges jelek, mint a KRESZ-táblák, amelyek valami tőlük különböző tartalomra utalnak. És vannak valósító jelek: a reálszimbólumok. Egyetértek azzal, hogy Jézus csodái ilyen reálszimbólumok: tehát nem csupán egy egészen más tartalomra utalnak, vagy csak ígérnek valamit, hanem elővételezik azt, amit jeleznek. Meg is mutatnak abból valamit, és jelenvalóvá is teszik azt, amire utalnak. Tehát valósítják is. Ebből a szempontból a Jézus által véghezvitt csoda a szentségi cselekményekhez hasonlít.

Azt hiszem, egy fontos különbséget figyelmen kívül hagysz, amikor a szentségekben látod Isten cselekvésének modelljét. Vegyük például az Eucharisziát! Az eucharisztikus ünneplés lakoma, az Oltáriszentség étel. De nem lakunk jól attól, hogy megesszük. Ez egy olyan lakoma, ahol csak jelképes mennyiségűt eszünk: az Eucharisztia épp csak annyira étel, hogy jel lehessen, hogy legyen valami látható, ami valami láthatatlanra utal és valami láthatatlant hordoz. Ha szabad így mondanom, a szentségekben a jelhez képest túlsúlyban van a jelölt, vagyis a kegyelem, amelyet közvetítenek. Jézus gyógyításai viszont nemcsak jelképes gyógyulást hoztak. Nem tagadom, hogy jelek is voltak, de jelszerűségük nem volt fontosabb, mint az, ami jelként szolgált, vagyis egy konkrét ember gyógyulása. Ezért amikor Isten evilági, partikuláris cselekedeteiről kérdezlek, akkor nem érem be a szentségi cselekményekre való utalással. Témánk szempontjából fontosabbnak tartom Jézus csodáit, hiszen tőle a tömeg nemcsak egy gramm kenyeret kapott, hanem jól is lakott, és e tény jelentőségét nem csökkenti, hogy a kenyér-

szaporítás csodájában az Eucharisztia előképét is láthatjuk. Ám Jézus csodáinak sora véget ért a mennybemenetellel. Ezért engem az érdekel, vannak-e Istennek egyéb cselekedetei is, ahol a világon belül megnyilvánul egy erő, mégpedig olyan módon, hogy valami – ha csak részlegesen is – objektíven és önmagáért is megváltozik, megváltódik, és nem csak valami mást jelez, mondjuk, a halál utáni üdvösséget?

Érdemes felidézni, hogy milyen típusú csodák azok, amelyeket az egyház a szentté avatási eljárásban figyelembe vesz. XIV. Benedek pápa mintegy háromszáz évvel ezelőtt összefoglalta azokat a kritériumokat, amelyeknek egy rendkívüli eseménynek meg kell felelni ahhoz, hogy az egyház azt mondja, csoda történt. A gyógyulások esetében például az egyik ilyen kritérium, hogy olyan bajjós kilátású szervi betegségről legyen szó, amelynek kezelése sikertelen volt, és amelyet gyakorlatilag gyógyíthatatlannak tekintenek. Másodszor a gyógyulásnak teljesnek és véglegesnek kell lennie. A harmadik kritérium pedig az, hogy olyan rövid idő alatt kell lezajlania, ami nem felel meg a természet általunk ismert törvényszerűségeinek. Az orvostudomány különböző területein szaktekintélynek számító öt tagból álló nemzetközi bizottság vizsgálja meg a gyógyulás lefolyását és az előzményeket, és ha azt állapítja meg, hogy a természettudományos ismereteink és az orvostudomány tapasztalatai alapján megmagyarázhatatlan dolog történt, akkor az ügy egy másik bizottság elé kerül, amely teológiai kritériumokat tart szem előtt. Megvizsgálják többek között az analógiákat a Szentírás által tanúsított csodákkal, illetve azokkal az eseményekkel, amelyeket az egyház korábban csodának fogadott el. Ezek után hozhatja meg a bizottság azt a döntést, hogy a rendkívüli gyógyulás csodának tekinthető. Tudunk olyan csodáról is, amikor a meggyógyult nem volt hívő. Ez történt akkor is, amikor Batthyány Strattmann László közbenjárását kérve imádkoztak egy magát hitetlennek valló emberért, aki váratlanul, orvosilag megmagyarázhatatlan módon, pillanatszerű gyógyulással teljesen és véglegesen meggyógyult egy sokszorosán áttétes tüdőrákból. Ebben az esetben a csoda elsődleges és közvetlen jelentése nyilvánvalóan abban állt, hogy Isten ezt a nem hívő embert testi valóságában üdvözítette, megszabadította súlyos betegségéből, a halálközeli állapotból. A másodlagos jelentést abban ragadhatjuk meg, hogy a csodás gyógyulás Isten szeretetének jeleként az érintettet hitre indíthatta, az egyház számára pedig égi igazolását adta annak, hogy Batthyány Strattmann László a boldogok sorába iktatható.

Ritkák azok a rendkívüli és látványos esetek, amelyeket két bizottság is kivizsgál és csodának ismer el, de ha van egy is, akkor arra kell számítani, hogy sok hasonló másik is van, amelyet nem vizsgál ki senki, mégis csoda. És ha vannak látványos csodák, akkor bizonyára vannak kevésbé látványosak is, akár az én életemben is. Felmerül azonban egy kérdés, amely új fejezetet nyit a beszélgetésünkben. Hogyan viszonyul egymáshoz a természettudományok által meghatározott világkép, illetve a világ és Isten viszonyának a szentté avatási eljárásokban is tükröződő vallásos felfogása? Háromszáz évvel ezelőtt legfeljebb néhány csúcsertelmiségi gondolta úgy, ma azonban széles körben elfogadott az a nézet, hogy a világ eseményeit semmilyen külső tényező nem befolyásolja.

Egy transzcendens Isten éppen ilyen tényező volna. Nem tudom, hogy amit a transzcendencia és immanencia egységéről mondtál, ellentmond-e a világ oksági zártságára vonatkozó mai tézisznek, de legalábbis idegen tőle. Mit gondoljunk arról a világképről, amelynek éppen az oksági zártság az egyik alaptétele? Mit mondjunk róla a kortársainknak vagy természettudományosan művelt önmagunknak?

Kérdésedre egyik alapvető és eredeti tapasztalatunkra, saját szabadságunk tapasztalatára támaszkodva válaszolnék. Amikor akarok valamit, akaratom hatni tud a testemre anélkül, hogy megszegném vagy felfüggeszteném a rá érvényes természeti törvényeket. A fizika és a biológia törvényei mind érvényben maradnak, és mégis azzal a meglepő és értelmezésre szoruló tapasztalattal rendelkezünk, hogy akaratunkkal hatni tudunk a testünkre. Azt gondolom, hogy ha a mi esetünkben létezik az a reális tapasztalat, hogy valódi szabad okként hatni tudunk a fizikai világ részét képező testünkre, s azon keresztül a világ más részeire, akkor ez még inkább feltételezhető Istenről, a világ teremtőjéről. Persze sokan megkérdőjelezzik a szabad akaratot, de ennek messzemenő következményei vannak az etikára, felelősségre, büntetőjogra, az ember méltóságára és sok minden másra nézve is. A teológus védelmezi a valódi emberi szabadságot, amelyet előfeltételeznünk kell ahhoz, hogy szeretetről, Istennel való igazi szeretetdialógusról, üdvösségről, a bűn drámájáról és mindarról beszélhessünk, amiről a Szentírás tanúskodik. A magam részéről az emberi létezésnek azon filozófiai értelmezése mellett teszem le a voksomat, amelyik azt mondja, hogy a szellemi létmód, amelynek a szabad akarat is a megnyilvánulása, nem vezethető le a pusztán természeti vagy fizikai létmódból, hanem egy sajátos, önálló létmódot jelent. S ennek a szellemi létmódnak az ember esetében reális hatása van a fizikai, anyagi, testi valónkra. Ha ez így van, akkor miért ne feltételezhetnénk azt, hogy a tökéletes szellemi létmódú Isten úgy tud hatni a világra, hogy nem kell a természeti törvényeket felfüggesztenie vagy azokkal szembe mennie?

Azt mondd tehát, hogy az emberi szabadságban való hit az egyik záloga annak a hitnek, hogy Isten cselekszik a világban, pontosabban annak, hogy elképzelhessük, hogy ez miként történik.

Számomra a szabadságban való hit érvekkel alátámasztható, megalapozott hit. Az emberi szabad okság analógiájára hivatkozó megfontolásom lényegi konklúziója az, hogy a csoda véghezviteléhez Istennek nem feltétlenül kell a természeti törvényeket felfüggesztenie. A csoda úgy is értelmezhető, hogy a természet erőit Isten egy adott helyzetben olyan célra irányítja, amely nincs eleve benne a hatóokok működésében. A fizika egyébként sem a célokkal foglalkozik, hanem csak a ható- és az anyagi okkal. Szerintem a csoda eseménye a hatóokok kikapcsolása nélkül is értelmezhető, ha azt mondjuk, Isten felhasználja és új célra rendeli őket.

Ha az ember feltételezett szabad cselekvésének analógiájára gondol el Isten cselekvését a világban, akkor azt kell mondanod, hogy az oksági zártság legfeljebb egy bizonyos szinten jó hipotézis, és jöllehet a

tudományok ennek alapján csodálatos eredményeket értek el, ez mégiscsak egy korlátozott szemlélete a valóságnak, mert egy másik szinten a világ nyitott az isteni kormányzásra, és ezen a szinten hatva Istennek nincs szüksége arra, hogy felfüggeszse a természeti törvényeket. Ez nincs összhangban a csodának a Magyar Katolikus Lexikonban adott meghatározásával, ahol ilyen felfüggesztésről van szó.

Nem szerencsés az említett megfogalmazás. Szerintem nincs szükség a felfüggesztés feltételezésére. Elegendő a fenti értelmezés, amit az imént jól összefoglaltál. Talán még annyit tennék hozzá, hogy a természeti törvényeket érdemes statisztikai értelemben venni: ha elég nagy esetszámot veszünk, hasonló körülmények között hasonló dolgok általában hasonló effektusokat hoznak létre, de a statisztikai határokon belül lehetnek eltérések. És ezek a véletlenszerű eltérések lehetőséget adhatnak arra az értelmezésre, hogy itt isteni célra irányítás hatására valami új történik.

Jó volna még erről beszélni, de van még három téma, amit fel szeretnék vetni. Az imént azt mondtuk, van olyan, hogy Isten nemcsak annyit tesz, amennyivel utalni tud valami másra, hanem kifejezetten az a célja, hogy ott és akkor változást idézzen elő. Ennek volt a példája az a csoda, amelyik egy hitetlen emberrel történt. A keresztény felfogásból az következne, hogy még ha nem is mindig ilyen látványos formában, de Isten rendszeresen cselekszik a világban. Nekem azonban úgy tűnik, hogy a mai hívő nem számol az ő cselekvésével. Talán csak nincs elég hite és bátorsága, hogy számoljon vele, mindenestre ez a várakozása igazolja önmagát: tényleg nem lát isteni cselekvést a világban. Este visszanez a napjára, és nem talál benne semmi ilyesmit. A mai nyugati keresztények hite megrendült abban, hogy Isten az ő életükben is cselekedne, tehát nemcsak a néhai Bartimeus életében, hanem itt és most; és nemcsak a lélek szubjektív világában, hanem az objektív világban is. Nekem az a látéletem, hogy még ha nem is tagadjuk a lehetőségét, mi ilyesmivel valójában már nem számolunk. Ez egyrészt akkor változna meg, ha legalább akkora hitet gyűjtenénk, mint a mustármag. Másrészt, ha visszatekintve a napunkra bizonyos dolgokra egyszerűen nem tudnánk más ésszerű magyarázatot adni, mint Isten cselekvését. Még a hitünk is növekedne, ha több félreérthetetlen esetet látnánk. Ezért meg kell kérdeznem: ha Isten cselekszik a világban, miért ilyen rejtőzködve teszi? Miért simul bele a világ szokásos rendjébe, miért nem látják hatalmának nyilvánvaló megnyilvánulásait legalább a keresztények, akik istenképük alapján elvileg még számítanak is ilyenekre? Ha Isten jeleket akar adni, miért rejtőzködik, miért nem nyilvánul meg látványosabban a hatalma, miért nem ejt többször ámulatba?

Ha Isten cselekedni akar az életben, valamivel meg akar ajándékozni, jelet akar adni, akkor ez többnyire egy dialógusba illeszkedik. Ha az ember nem nyitja meg bátran önmagát a kérő imával, akkor kevésbé evidens, hogy ilyen cselekvés, jel fog történni. Vannak olyan esetek az evangéliumban, amikor Jézus úgy tesz csodát, hogy nem várja el, hogy kérjenek tőle: egyszerűen látja a szükséghelyzetet és véghezviszi a csodát. Más esetek-

ben viszont elvárja a kérést. „Mit akarsz, hogy tegyek neked?” – és akkor meggyógyítja a vakon születettet. Úgy tűnik tehát, hogy Isten bizonyos ajándékokat akkor akar nekünk megadni, ha kérjük. Ha nem kérjük, nem lesz részünk benne. Számomra erre utal a liturgiában az „orante” tartás, a kitárt kezek gesztusa. Azt jelképezi, hogy teret adok neked, kérek valamit és kész vagyok befogadni. Aztán a kérő ima hatására több minden történhet. Egészen csodás dolgok is. Nekem is van erről tapasztalatom. Egy kómában fekvő beteg az intenzív osztályon, teljes vérmérgezésben, egész teste lila, az orvosok azt mondják, hogy esete kilátástalan. Imádkozik érte egy paptestvér a betegágyánál, majd távozik. Az orvosok utána megállapítják, hogy nagyjából attól az időponttól kezdve megfordulnak a szervezetében a folyamatok. Főlépül. Vannak ilyen látványos imameghallgatások is. De lehet, hogy Isten úgy hallgatja meg az imát, hogy egy számomra lehetetlennek tűnő szituáció megoldódik: például egy családi béke helyreáll. De az is lehetséges, hogy kívül nem történik semmi, nem rendeződik el semmi, de bennem történik valami. Olyan békét, erőt, türelmet kapok egy szituáció elhordozásához, amilyenre szükségem van. Kaput kell nyitni Istennek ahhoz, hogy bizonyos ajándékai megvalósulhassanak, partikulárisan tudjon cselekedni, és az számomra jellé válhasson. A kérés ikertestvére a hála. A hála is megnyit Isten felé.

Ezek szerint Isten cselekvése legalábbis részben azért rejtett, mert kevés teret adunk neki a kéréseinkkel, a hálaadásunkkal, a megnyílásunkkal. Vajon ha több lenne ezekből, akkor ő is többször és látványosabban nyilvánulna meg? Hadd érezzem ki a kérdést! Mi történt Auschwitzban? Ott tízezrek mentek imádkozva a gázkamrába. Bizonyára tömegekben volt meg az a nyitottság, amely embertől egyáltalán elvárható. Tehát ez a feltétel teljesült.

Igen, minden bizonnyal. Úgy vélem, hogy azt a szörnyűséget, ami Auschwitzban történt, Isten kétféle módon akadályozhatta volna meg. Vagy drasztikusan beavatkozik a fizikai világ folyamataiba, úgy irányítva a természeti erőket, hogy ezek csak azokat a katonákat érintsék, akik ártatlan embereket gázkamrába akarnak vinni, de a fogvatartottakat ne. Ez a természeti törvények teljes áthúzása lett volna. Vagy pedig a kegyelmével ellenállhatatlanul arra kényszeríti az SS katonákat, hogy megkíméljék az ártatlanokat, számolva a súlyos szankciókkal. Ebben az esetben viszont a katonák szabadságát kellett volna teljesen zárójelbe tenni. Biztosak lehetünk abban, hogy Isten jóakaró kegyelmével együttműködésre indította őket, ennek azonban ellenálltak.

Most két olyan korlátot említettél, amely tehetetlenné tette Istent. Egyik az emberek szabadsága, másik a természeti törvények, amelyekbe nagyon durván bele kellett volna avatkoznia. Magyarázatod úgy mutatja be Istent, mint aki kívülről kopogtat, hogy bebocsátást nyerjen. Alázatosan zörget nemcsak a szabadságunk ajtaján, de még a természeti törvények ajtaján is. Jól értem?

Tehát úgy kell elképzelniünk Istent, mint aki annyira tapintatos, hogy szűk réseken át tud csak belépni a világba. Meggyógyítja a kómást, mert ezzel senkinek a szabadságát nem korlátozza, és a természeti törvényeket sem kell megszegnie, mint ahogy Auschwitzban kellett volna. Ezzel meg is érkeztünk második kérdéséhez abból a hátróból, amit említettem. Hagyományos, bibliai alapú elképzelés, hogy Istent a világ urának mondjuk. Ehhez kapcsolódik Krisztus király ünnepe is, amely nem túl régi ünnep, de ahhoz elég régi, hogy ne csak biblikus alapjai lehessenek: bizonyára a földi uralkodók is eszébe jutottak annak, aki ezt az ünnepet elrendelte vagy ünnepelte. Azóta nemcsak a társadalmi berendezkedés változott meg, hanem az istenkép is. Mi mégis azt énekeljük még ma is, hogy Krisztus „úr s király a föld felett”. Felmerül a kérdés, micsoda király ez az alázatosan kopogtató, réseket kereső Isten. Nem csak nagyon gyenge, metaforikus és az átvittnél is átvittebb értelemben lehet azokat a felségcímeket Istenre alkalmazni, amelyeket pedig a biblikus és liturgikus szövegek láthatólag sokkal robosztusabb értelemben tulajdonítanak neki? Miféle király az, aki hiába kopogtatott, hiába keresett, Auschwitzban végül nem talált rést az emberi szabadság és a természettörvények falán? És ha ez a király annyi más hasonló helyzetben is tehetetlen, akkor miért nevezzük őt mégis a világ urának?

Krisztus király ünnepét XI. Piusz pápa vezette be 1925-ben azzal az indoklással, hogy „hatékony orvosság (lesz) a kor romboló erőivel szemben”. Javában épült az ateista szovjet birodalom, és már bontogatta szárnyát a náci eszme, mely néhány év múlva egy hasonló világalomra törő totalitárius diktatúrába torkolt. A pápa meg akarta erősíteni a keresztényeket abban a hitben, hogy nem Sztálin és nem Hitler, hanem Krisztus a történelem és a világmindenség királya. Némileg hasonlított ez a helyzet ahhoz, amikor a Jelenések könyve íródott: az 1. század végén a Római Birodalom ura, a császár istennek titulálja magát, és véres üldözések vannak. A könyv megírásának célja, hogy kitartásra ösztönözze a keresztényeket azzal, hogy megvallja: Krisztus „a Királyok Királya és uralkodók Ura” (Jel 19,16). A Jelenések könyve hitvallása szerint Krisztus mindenek feletti királyi uralmát dicsőösleges megjelenésekor nyilvánítja majd ki, amikor eljön ítélni élőket és holtakat. Akkor fogja igazolni, hogy ő a történelem igazi ura. Addig mi ebben a hitben élünk, és ez ad nekünk erőt és reményt a jóban való kitartáshoz és a gonosszal szembeni küzdelemhez. Amikor a keresztényüldözések véget értek, és az első bazilikák felépültek, az apszisban a Pantokrátor mozaikképét rakták ki. Ez képi megjelenítése volt a Jelenések könyve üzenetének és annak a történelmi tapasztalatnak, hogy nem a keresztényüldöző császárok a történelem igazi urai, hanem lám: győzött Krisztus, az igazi király! A „Krisztus király” titulus egyszerre több mindent jelent. Egyrészt azt, hogy végső soron ő tartja kezében a történelmet, azaz ő mondja ki a végső ítéletet a történelem fölött. Másrészt azt, hogy az ő királyi uralma már a keresztiséggel elkezdődött bennünk, amikor teret adunk neki személyes hitünkkel. Harmadrészt arra is figyelmeztet, hogy a mindenkiért meghalt és feltámadt Krisztus áll az egyház középpontjában. Jelszerűen fel akarja mutatni ebben a közösségben, hogy

mi történik ott, ahol ő az úr, nem pedig emberi hatalmak uralkodnak. Végül a „király” titulus küldetésünket is emlékeztetbe idézi: Krisztus uralma arra hivatott, hogy kiterjedjen az egész világon. Ezt az uralmát azonban nem úgy valósítja meg, hogy betör a világba, és a történelem diktátorait letaszítja a trónjukról. A II. Vatikáni zsinat úgy fogalmaz, hogy Krisztus uralmának felállítása a világban főként a világi krisztushívők feladata: bátor tanúságtételük révén evangéliumi igazsággal és értékekkel kell átítaniuk a kultúrát, a társadalmat, a tudomány és a politika világát. Krisztus király ünnepének evangéliuma a passiótörténetet idézi fel. A megvádolt Jézus Pilátus előtt arra utal, hogy országa nem ebből a világból való, a kereszten szenvedő Jézus pedig a megtérő jobb latornak ígéretet tesz, hogy befogadja országába. Paradox módon éppen a megalázott és szenvedő Jézus bizonyul valódi királynak, aki a végsőkig elmenő szeretetével megtöri a bűn hatalmát, s így valósítja meg az Atya szeretetének uralmát.

Fájdalmas tapasztalatunk, hogy Isten nem szünteti meg látványos módon az igazságtalanságokat, a földi hatalmasok kegyetlenkedéseit, a betegségeket és mindazt, amitől szenvedünk. De te most ehhez még hozzáadtél valamit: nem elég, hogy nekünk kellene beengednünk az alázatosan kopogtató Istent, hogy aztán hatalommal és dicsőséggel cselekedhessen, hanem az ő küldetésében járva sokszor nekiünk kell végrehajtani azokat a tetteket, amelyek megvalósulását akarja. Ide kívánczkodik az utolsó, pasztorális jellegű kérdésem. Nekem úgy tűnik, hogy az egyszerű hívők – és ők vannak többségben – az általa festett királyképpel nem tudnak mit kezdeni. Amiről itt beszélgetünk, az egy metaforákra, szimbólumokra, paradoxonokra fogékony intellektuális keresztény kisebbség álláspontja. A keresztről uralkodó király mintha nem lenne hirdethető a szószékekről. Lehet, hogy az a teológiai helyes álláspont, amit most kifejtettél, de mintha kisebbségben lennél vele a hívő közösségekben belül.

Ha kisebbségben lennék, akkor nagyon jó társaságom lenne Szent Pál apostollal az élen, aki a kereszt paradoxonjáról beszél: Isten ereje és bölcsessége a kereszt. S amikor a saját életére alkalmazza a kereszt misztériumát, hozzáteszi: az erő a gyengeségben nyilvánul meg. Ez a jézusi életstílust követők és a boldogmondások paradoxonjainak jegyében élők kisebbsége. Én arról szoktam prédikálni, hogy meg kell tanulnunk Isten logikája szerint gondolkodni, így értelmezni az életünket és a világ eseményeit. Ne mi akarjuk előírni Istennek, hogyan cselekedjen a világban, hanem zárkózzunk fel őhozza, és tanuljuk meg észrevenni, hogy hányféle hangszerezen, hányféle szólamban játszva cselekszik! Elszomorítana, ha a többség tényleg úgy gondolkodna, ahogy te mondtad.

Tehát nem értesz egyet a látéletemmel...

Elszomorító, ha ez a valóság...

Nekem úgy tűnik, hogy a legtöbb keresztény győzedelmes királyt akar, és azért hagyják el olyan sokan Istent, mert nem ilyennek tapasztal-

ják. Ki akarna egy szenvedő Istenhez tartozni, egy tehetetlen urat szolgálni? Milyen segítségre számíthatunk egy magát az istentelenség szabadságához kötő és a természeti törvények között lavírozó Istentől? Mit jelent, hogy Isten cselekszik (akció) a világban, ha maga sem kerülhette el, hogy elszenvedje (passió) a rosszat? Túlságosan keveset hallunk erről! Az ígéhirdetés inkább arra összpontosít, hogy nekünk mit kell tennünk az üdvösségünkért, és ha mégis Isten cselekvéséről esik szó, akkor is arról, mit remélhetünk tőle a halálunk után. Pedig Jézus örömhíre az volt, hogy Isten elkezdett cselekedni itt és most, és hogy nem is fogja abbahagyni.

Azt hiszem, annak lehet igazi hatása, ha személyes tanúságtételeken keresztül hozzuk közelebb az emberekhez a húsvét, a keresztség és a feltámadás misztériumát. Annak átadásával, hogy saját életemben mit kezdek a szenvedéssel, a kudarcokkal, a betegségekkel, amiket nem tudok megmagyarázni, és hogyan illesztem be mindezt az evangéliumba, Krisztus húsvétjába. Ha erről hallanak az emberek, ilyen személyes tanúságtételekkel találkozhatnak, akkor talán közelebb kerülhet hozzájuk a húsvét minden nap megélhető misztériuma. Ennek van ereje szerintem. Ha csupán absztrakt síkon teologizálunk Krisztus király mivoltáról, az távol marad az emberektől. De ha hiteles tanúságtételt hallanak, akkor ez segítheti őket abban, hogy a húsvét fényében kicsit másként nézzenek mindenre.

Áttértél az ígéhirdetésről a tanúságtételre...

A prédikáció nem választható el a tanúságtételtől! Magunkon szűrjük keresztül azt, amit a szószékről hirdetünk. A homíliában közvetett módon ott vannak a saját tapasztalataim. A saját életemet az evangélium fényében és az evangéliumot a saját tapasztalataim fényében nézem: oda-vissza végzett folyamatos hermeneutika. Azt tapasztalom, hogy ennek van ereje.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

KAROL WOJTYŁA:
Személy és tett

A lengyel nyelven született *Személy és tett*, Wojtyła érett filozófiai műveként, először 1969-ben jelent meg. A könyv nemcsak szerzője miatt kiemelkedően fontos, hanem a tartalma miatt is. A mondánivaló gyökerei a múlt század első feléig nyúlnak vissza, a szerző mégis olyan kérdéseket jár körbe, amelyek aktualitása azóta csak növekedett. Alapvetően az emberről szóló filozófiai kérdésfeltevésekről van ugyanis szó.

Ára: 4500 Ft

A könyv megjelenését a Wacław Felczak Alapítvány támogatta.